

Silling István

A NYUGAT-BÁCSKA KÁPOLNÁI, AVAGY A VÉDŐSZENTKULTUSZ-KUTATÁS EGYIK LEHETŐSÉGE

Az Alföld déli részén elterülő, a Duna és a Telecskai-dombok közötti régió vallás- és művelődéstörténeti emlékeit vizsgálva szembeötlik a szakrális kisépítmények nagy száma. Ezen a Zombor-központú vidéken 25 település található, melyek lakossága nemzeti és vallási hovatartozás szerint igen heterogén. Itt szerbek, horvátok, bunyevácok, sokácok, magyarok, németek, szlovákok, ruszinok, zsidók, cigányok, illetve ortodox görögkeletiek, római katolikusok, és kisebb számban evangélikusok, görögkatolikusok, reformátusok és izraeliták élnek mindmáig.

A huszonöt helység lakossága a török idő után összesen mintegy félszáz kápolnát épített napjainkig Isten nagyobb dicsőségére és a szentek tiszteletére. A kápolnák építési ideje két évszázadra terjed ki, a XVIII. század elejétől a XX. század első évtizedeiig.

Funkcióját tekintve megkülönböztetünk települési kápolnát, temetőkápolnát, kálváriakápolnát és szentkút (vodica)-kápolnát. Az említett huszonöt település közül kilencben nincs vagy nem is volt ilyen építmény, több helyen pedig a történelmi és világnézeti változások a meglévők sorsát igencsak megpecsételték. Tegyük hozzá, az épített közösséget szintúgy. Mi azonban most nem teszünk különbséget a még álló és rendeltetésének megfelelően használt, valamint a megrongált, kifosztott vagy éppen lerombolt szentélyek között. Több esetben azonban, főleg a valamikori német lakosságú falvakban, ezidáig nem tudtuk felderíteni a kápolnák helyét, illetve azt, hogy melyik kápolna hol állt, és csak az írásos emlékek tanúskodnak egykori létezésükről.

A legrégebbi települési kápolnája Duna-parti kisvárosunknak, Bezdánnak van: az 1993-ban szépen helyreállított Szentháromság-kápolna, melynek korát még ma sem ismerjük pontosan. Bizonyos, hogy a XVIII. század elején épült – egyes feltevések szerint 1710–1720 között, más adatok pedig 1737-et vagy az azt megelőző éveket említik. Minden bizonnyal ez az egyik legrégebbi szakrális kisépítmény a Nyugat-Bácskában; az alföldi nagy telepítéseket megelőző években épült. Az akkori Bezdán, esetleg más nevű település templomául szolgálhatott a hajdani keresztények számára. Ennél csak a Bács határában, a Felic nevű erdőben álló Remete Szent Antal-kápolna régebbi, melyet szentkútként,

vodicaként ismernek a bácsiak. Eredete a korai török korba nyúlik vissza. Csakhogy e kápolna már az általunk vizsgált területen kívül esik.

A másik ilyen települési kisszentély, Nepomuki Szent János kápolnája Zomborban található. 1751-ben építtette Franz Redl, a Habsburg Birodalom Zomborban székelő nyugat-bácskai jószágigazgatója. A Nyugatról, főleg Bécsből terjedő Nepomuki-kultusz legkorábbi emléke ez vidékünkön, egyszersmind a város legrégebbi, ma is álló szakrális építménye. Egyes történészek szerint kisebb török imaház helyébe került, de ez a feltevés nincs bizonyítva.

A Nyugat-Bácskában több temetőkápolnáról tudunk. Bezdánban kettő van: Szent Anna és Nagyboldogasszony (vagy Jézus sírbatétele) patrocíniummal. Kerényen szintén kettő: a Szent Rókus és Sebestyén, valamint a Szent Órangyalok tiszteletére emelt kápolna. Apatinban az alsó temetőben a Fernbach család építtette a Szent Antal-kápolnát. Prigrevica-Szentivánban Szent Rókus-kápolna áll a temetőben. Gomboson Jézus keresztre feszítésének szentelték a kápolnát. Zomborban öt ilyen kápolna van: két pravoszláv, két római katolikus és egy izraelita. A pravoszlávoké a Mária mennybevétele és a Szent György, a katolikusoké a Szent Rókus és a Szent Teréz elnevezésű. A zombori Rókus-kápolna helyén pedig már 1725-ben kis szentélyt építtetett Mathias Mandich a Szent Kereszt devotiójára.

Jó néhány kálváriakápolna is áll vagy állt e vidéken. Zomborban az első, a Szent Kereszt nevű az 1760-as években épült. A mai kálvária előtt álló templom szintén ilyen felajánlású. Regőcén a Fájdalmas Szűz tiszteletére épült 1861-ben. Monostorszegen Szent Adalbert mártírnak szenteltek kápolnát 1907-ben. Nemesmiliticsen 1928 óta a Közbenjáró Szűzanya (Mediatricus Omnius) a kálváriakápolna védőszentje. Csonoplyán Szent Antalnak építettek kápolnát 1878-ban, Apatinban a Fájdalmas Anyának 1871-ben, Szentivánban szintén a Fájdalmas Anyának 1806-ban. Szontán a Jézus Szíve-kápolna áll 1842 óta, Szilbereken szintén ilyen nevű kápolna volt. Szerbmiliticsen is a Fájdalmas Anyának ajánlották az 1884-ben épült kálváriakápolnát.

A szentkút (vodica) jellegű kápolnák egész bokra alakult ki a Zombor környéki régióban, a Mosztonga folyócska mentén. Ezt a folyót Beszédes Valéria bácskai szent folyónak nevezte, és ő ismertette néhány kápolna keletkezés-történetét is *Szentkútak a Mosztonga mentén* című tanulmányában. Eszerint két görögkeleti szentkút-kápolna áll Sztapárban Nagyboldogasszony tiszteletére. A kisebbik majdnem egykorú a bezdáni Szentháromság-kápolnával, vagyis szintén a XVIII. század első feléből való. A bukkszállási (Bukovac) pravoszláv vodica bizánci stílusban épült kápolnája Illés próféta tiszteletét hirdeti. A csonoplyai katolikus szentkút-kápolna 1994-ben Sárlos Boldogasszony napján ünnepelte fennállásának századik évfordulóját. A doroszlói szentkút Segítő Szűzanyája a bácskai római katolikusok legismertebb zarándokhelye. Kápolnája többszöri bővítés után ma szinte templom-nagyságú. A čičovi tanyacsoport szívében építtette Markovics József zombori szenátor 1780–1781-ben a Maria Schnee, Havas Boldogasszony szép barokk kápolniját. A Šaponje-tanyákhoz közel áll az Urunk mennybemenetelének tiszteletére épült ortodox kápolna a nagy zombori határban. A Bilić-szállások pravoszláv kápolnája Ognjena Marija (a római katolikus vallásban ismeretlen szent) tiszteletét hirdeti.

Zombor város nagy kiterjedésű határában nemcsak szentkút jellegű, hanem fogadalmi kápolnák is vannak. Így például a Krpeži-tanyákon állt az Ambrozović-kápolna 1845-től 1950-ig. Patrocíniuma ezidáig ismeretlen. A Nenadić-tanyasor Mária neve kápolnáját 1929-ben építették szintén fogadalmóból.

Érdemes megemlítenünk még, hogy Bács-Bodrog vármegye központjában, a zombori megyeháza hátsó udvarában állt a Szent Péter és Pál apostoloknak ajánlott börtönkápolna a XIX. század legelejétől a jelen század közepéig, valamint hogy a környékbeli kastélyok némelyikében szintén volt kápolna.

A nyugat-bácskai kápolnák kutatása, feltérképezése most van folyamatban, és még sok időt és fáradságot követel. De az már kitűnt, hogy a legtöbb kápolnát, tizennégyet a Szűzanya tiszteletére emeltek. Második helyen a Krisztus ünnepeinek szentelt kápolnák állnak (7), majd négy Szent Antal-, három Szent Rókus-, két Szent Vendel-kápolna következik, végül egy-egy Nepomuki Szt. Jánosról, Szt. Györgyről, Szt. Illésről, a Szentháromságról, A 14 segítő szentről, Péter és Pál apostolokról, Szent Annáról, Szt. Adalbertről, Szt. Sebestyénről, Szt. Terézről és a Szent Órangyalokról elnevezett kápolna. A Szűzanya tisztelete tehát a Bácskának e egyes lakosságú és vallású táján is igen jelentős.